

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 19.

V Ljubljani, 15. oktobra 1893.

Letnik VI.

Drevesni koli in vežnja na nje.

Pri nas je v sadjarstvu še mnogo zboljšati, kajti, kamor se ozremo, najti je še vse polno pomanjkljivosti. Koliko se je uže svetovalo, koliko poučevalo, koliko pisalo, in vender kako redkokrat se med drugim vidi pravilno na kol privezano mlado drevo. Bodi nam dovoljeno zopet enkrat o tem pisati. — Za razvitek dreves kol sploh ni dober, a ker mora biti, naj bo tak, ki drevesu malo škoduje. Kol drevesu toliko več škoduje, kolikor je debelejši, zato ne rabi debelejših kolov nego so potrebni. Škoda, ki jo učini debel kol, obstoji v tem, da na eni strani obsenči deblo, vsled česar se deblo na obsenčeni strani zaradi pomanjkanja zraku in svetlobe slabše razvija, kar da povod raznim boleznim debela in pa da se drevo nagne, oziroma skrivi, kakor hitro mu kol vzameš, in sicer toliko bolj, kolikor obširnejša je krona. Kol naj bo proti vrhu vedno tanjši, in zadostuje na vrhu 5 cm debelosti ob navadnih razmerah.

Dober kol je raven ter gladek in seveda iz zdravega lesa. Kadar si kol dovolj globoko v zemljo zabil, odreži ga kakih 5 cm pod prvo vejo. Pri nas se splošno vidi velika napaka, da sega kol še med veje. Če kol sega med veje, kar za trdnost i tako nima prav nobenega pomena, potem se ne da preprečiti drgnjenje vej ob kol, kar naredi rane, ki so pričetek raku ali smoliki. Pravilno je drevo privezano na kol, kakor kaže podoba 31. Zoper tako vežnjo, če je vdejan med deblo in kol podložek od mahu, slame, sena ali kaj enakega, ni nič reči. Zadostujeti ena ali dve vezi. Francoski sadjarji zmetujejo vez v obliki ∞ (osmice), ker pravijo, da taka vez drevo zadrigne in, kadar veter drevo maje, obdrigne se lub.

Povsod tam, koder se je bati poškodovanja drevja po vozovih, plugih, živini i. t. d., priporočeno je dati drevesu tri kole, kakor kaže podoba 32. Posamezni koli zabijejo naj se navzgor, nekoliko poševno kakih 30 cm proč od drevesa, zgoraj naj se pa s tremi latami zbijejo. Če je deblo ravno in ga je le kvišku

Podoba 31.

Podoba 32.

držati, potem zadostuje kole tako zabiti, da je mogoče drevo k eni lati privezati (glej podoba 32)

Vežnja, kakeršno kaže podoba 33, je sicer nepravilna, a vedno je ni zametavati, zlasti če je pravilno zvršena. Ob navadnih slučajih taka vežnja le deblo

Podoba 33.

Podoba 34.

kvišku drži, kar največkrat zadostuje, in če je drevo skrbno privezano h kolu, ima to veliko prednost, da tak kol ne obsenči debla. Slaba stran te vežnje je pa med drugim težko obdelovanje zemlje okoli drevesa, zlasti ob košnji, oranju i. t. d. Po krajih s hudimi vetrovi, kakor na pr. v Vipavi in na Krasu, koder burja redno razsaja, vidi se redno taka vežnja. Resnično je, da tako poševno a pravilno prirejen kol deblo zanesljiveje drži proti burji nego navpičen kol, kar je naravno, a če burja zlomi navpični kol z deblom vred pri tleh, zlomi tudi lahko, če ravno teže, deblo nad mestom, kjer je privezano. Pravilna vežnja za te kraje bi bil tudi prav postavljen navpičen kol, katerega bi potem podstavili s takim poševnim kolom. Še boljše bi bilo rt navpičnega kola pritrčiti na burno stran z dratom, ki bi bil v zemlji zaklinjen.

Za drevje, ki je ravno ter koniško vzgojeno in dovolj močno, da samo sebe nosi, zadostuje tudi vežnja, ki jo kaže podoba 34., a ne pomaga več, nego da drevo kvišku drži.

Kakor je razvidno iz navedenih podob, je povsod tam, kjer je drevo privezano, podložek, ki služi v ta namen, da je med kolom in deblom prostor, vsled česar kol nikdar ne poškoduje debla. Da je pa podložek okrog in krog drevesa, je pa za to, da tudi vez ne poškoduje debla.

Šibka in zlasti kriva drevesa je seveda treba z več nego dvema vezema privezati. Pri takih drevesih potrebno je toliko vezi, da se deblo uravna.

Lesna gniloba na sadnem drevju.

Neškodljive se pogosto dozdevajo podkovaste gobe, ki visé po drevesih kakor podstavke, in zato se nanje tudi veliko ne ozira; posebno še, odkar se je žveplenki umaknil kresilnik (kresilni kamen). Vender pa se zanemarjanje drevesnih gob zelo hudo maščuje. Gobe navidezno drevju niso škodljive, toda s svojimi koreninami prodirajo globoko v les, kateri zaradi tega začne trohneti.

Drevesne gobe so klobukovci (himenomiceti), katerih plodnice (Fruchtträger) so časih zelo velike. Največ jih spada v red poliporcev (polyporei); tako na črešnjah nahajajoči se „polyporus sulphureus“ z žveplenorumenimi, majhnimi plodnicami, ki se sicer dobi tudi na hrastih; na jablanah in orehih rujavji kosmati „polyporus hispidus“; na orehih dalje tudi „polyporus squamosus Huds.“ z dolgo-trosnatim, ekscentričnim, peceljnatim, močno luskinastim klobukom; „hydnum

Schiedermayeri Heufl " s sivorumenkasto plodnico, ki se obnavlja vsako leto; „polyporus igniarius" (kresilna goba) i. t. d. V resnici lepo število vrst, ki so si močno podobne! Onih, ki se nahajajo na gozdnih drevesih, niti ne omenim. Ako spomnimo še na „agaricide", ki se navadno lotevajo korenin in katerih glavni zastopnik je „agaricus melleus", imamo celo družbo, ki provzroči, da odmre marsikatero drevo, da začne marsikatero deblo gniti. „Polyporei" navadno provzročajo trohnenje na deblu, „agarici" trohnenje korenin.

Da se seznanimo s posebnostmi v življenji teh zajedalk (kar je potrebno za umetno pokončevanje), popisati hočemo najnavadnejšo, namreč kresilno gobo (trod, polyporus igniarius). Ker je kresilna goba obče znana, spoznali bomo po njenih posebnostih najlažje tudi posebnosti drugih sorodnih gob.

Kresilna goba spada z vsemi svojimi sorodniki k največim škodljivkam. Ako njen tros (klično zrnce) najde prostorček na nezavarovanej rani, požene micelij (tako se imenujejo korenine teh gob) v les, ki postane najprej temnorjav, potem rumenkastobel (bela trohnoba), in les je uničen. Najprej neki izločeni kvas (ferment) uniči v lesu notranje niti staničnih kož, potem dalje proti sredi, dokler niso popolnoma razkrojene vse stanične kože. Ob enem napravlja micelij plodnice, ki imajo sprva podobo polkrogle, pozneje pa v prerezu podobo podkove. Te plodnice imajo na spodnji strani sklad cevi, luknjic (pôr, odtod ime polyporus), v katerih napravlja peceljinate razrasti, hife (bazidiji), bazidijske trose, po katerih se goba dalje razširja. Vsako leto se znova napravi tak sklad cevi. Ta goba, kakor tudi vse sorodne, je večletna. Drevo, katero je napala, ne da se več rešiti. Čeprav se odstrani plodnica, raste vendar micelij še dalje in dalje razširja bolezen. Zato je najbolje tako drevo posekati in ga vreči v ogenj. Goba pa se k sreči more razširjati le ondi, kjer klična zrna pridejo na zanemarljive rane, na odprta mesta, kjer les ni zavarovan s skorjo. Zato je treba pravilno ravnati z ranami, varovati jih z drevesnim voskom ali katranom ter iztrebiti okužena mesta, da se ubranimo tej šibi.

Zgoraj omenjeni „polyporei" so večinoma zajedalci, ki se nahajajo na zunanjih ranah in ki se pokažejo le na nadzemeljskih delih drevesa. Treba bi bilo še omeniti nekaj zelo škodljivih zajedalcev na koreninah. Med temi je uže omenjeni „agaricus melleus." Njegov micelij raste med lesom in skorjo prav do konca posameznih korenin; dobi pa se tudi na podlagi debla, ako se skorja nekoliko ostrže. Plodnica navedene gobe je gliva, znana pod imenom „agaricus melleus."

„Agaricus melleus" se nahaja, kolikor nam je znano, kot pravi zajedalec le na jelovini; na sadnih drevesih, in sicer na uže odmrlih pa kot saprofit (saprophyt, stanovalec v gnilobi). Zlasti se dobi zelo pogosto na koreninah odmrlega koščičastega sadnega drevja. Razširja se ta godba, oziroma njegov micelij, v zemlji od korenine do korenine. Pospešuje jo prevelika vlaga in nezavarovane rane. Les se sčasom popolnoma razkroji. Najboljša sredstva, s katerimi se obvarujemo pred to glivo, je osušenje, pravilno ravnanje z lesnimi ranami (da preprečimo okuženje) in uničevanje okuženih mest.

Naj mimogredé omenimo še neko „ricomorfo", ki lahko zelo opustoši zlasti vinograde ter provzroči iste prikazni, kakor trtna uš, ki pa lahko preide tudi na korenine breskev in marelic. To je po K. Hartigu koreninska trtna gliva „rhizomorpha" (dematophora necatrix).

Sprva je Švicar Schmetzler učinek, ki ga provzroči „dematophora necatrix", pripisoval gobi „agaricus melleus" (ki časih tudi trte zajeda), drugi zopet glivi „hypogea Roesleri", ki pa se bajé nahaja le na mrtvih trtnih koreninah. Naposled je Hartig dokazal, da je tega kriva „dematofora", ki se razlikuje od prejšnje glive. Micelij te zajedalke se lahko najde na trtnih koreninah, ker dela mnogo

kodrastih, daleč raztezajočih se niti med lesom in lubom; pri veliki mokroti (vlagi) raste celo na nadzemeljskih delih. Na zunanjih delih korenin napravijo se pa kepe micelijev (sklerocijev), iz katerih prodró plodnice. Te zopet zaplodé konidijske trose, po katerih se gliva skokoma razširja. Osobito po teh sklerocijih se razlikuje „dematofora“ od „poliporejev“ in „agarikov.“

Gliva se razširja skokoma po trosih ali pa s tem, da se micelij zatroša od korenine do korenine. Razširja se torej enako kakor trtna uš; zato tudi enake prikazni, koritaste jame, ki se spoznajo pri starejših zalegalih po najslabših mladikah onih trt, ktere je gliva napala najprej; na večem zemljišči pa po tem, da so taka zaležišča razvrščena bolj koncentrično. Mokrota posebno pospešuje to zajedalko, ki provzroči, da začne trta na koreninah gniti, in trta, ktero je zajedalka napala, mora poginiti. Da bi se varovali te hude škodljivke, čuvajmo se pred vsem, da v vinograd ne zasadimo okuženih trt. Ako pa se je bolezen pokazala, porujmo takoj trte v primernem obsegu ter jih sežgimo z zajedalko vred. Ako ne storimo tega, pričakovati imamo, zlasti v vlažnejši zemlji, enakih upustošenj, kakeršna provzroči trtna uš.

Ivan Belle v „Gosp. Glasniku.“

Vrtnarske raznoterosti.

Kdaj naj se presaja sadno drevje? Kdaj je bolj ugoden čas za presajanje drevja, jeseni ali spomladi, to se ravná tudi po legi in po kakovosti zemlje. V obče kaže drevje presajati jeseni, ker se potem do pomladi zemlja okolu presajenih dreves lepo uleže in se morejo drevesa spomladi brž prijeti in zarasti. Na jesen imamo za to delo tudi dosti časa. V visokih, ostrih legah, razpostavljenih zimski burji, in v mokri, mrzli in težki zemlji pa bolje kaže drevje spomladi saditi, ker ga sicer zimski mraz lahko vzdigne in na koreninah poškoduje. Spomladi presajeno drevje potrebuje obile vlage, vsled česar ga je ob suhem vremenu treba pridno zalivati.

O precepljenji sadnih dreves. Pri nas imamo še mnogo dreves, ki rodé namestu dobrega in za trgovino porabnega sadja samo malovreden drobiž. Prav tako imamo tudi še dosti drevja, ki ničesar ne rodi, temveč divja naprej v les in od katerega zastoj pričakujemo zaželenega sadu. Tako in enako drevje kaže precepiti. Drevo, katero mislimo iz tega ali onega vzroka precepiti, mora biti zdravo in krepke rasti; staro in slabotno drevje se ne izplača precepiti. Za precepljenje je treba vrh ali krono skrajšati blizu tako močno, kakor pri pomlajenji; prikrajšati pa je le tiste veje, katere mislimo cepiti. Nad 5 do 7 centimetrov debelih vej ne kaže cepiti; bolje storimo, če požlahtnimo več drobnejših vej, ker se na ta način vrh hitreje obraste in ker drevo ostane bolj zdravo. Pri skrajšanji vrha moramo na ostalih vejah pustiti nekaj malih vejic, da nam pozneje rabijo za odvajanje preoblega soka. Veliko bolje storimo, če pustimo na vsaki veji nekaj stranskih vejic za odvoditeljce soka, nego pa če pustimo v ta namen eno samo veliko vejo. Najbolje se precepijo hruške, potem jabolane, češnje in češplje. Koščičasto sadje, zlasti češnje, moramo prav zgodaj spomladi cepiti, pečkasto sadje pa lahko cepimo tudi pozneje — blizu do cvetja.

Kako cvetice na oknih varovati mraza. Cvetice na oknih zlasti po noči lahko trpe škodo po mrazu. Tega jih obvarujemo, ako jih čez noč pokrijemo s papirjem, na pr. s starimi časniki, katerih je sedaj skoraj v vsaki hiši dovolj.